

باورهای مردمی حفظ درختان مقدس در استان گیلان

سیدجعفر سید/خلّاقی*

عضو هیأت علمی بخش تحقیقات بیابان موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

* رایانامه نویسنده مسئول: sisa47@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۴

چکیده

مکان‌های مقدس همچون حرم، مسجد، امام‌زاده، معبد، کنیسه، کلیسا، قبرستان، رودخانه، دریاچه، کوه، درختان و دیگر پدیده‌های نادر در یک منطقه هستند که مورد احترام و تقدس جوامع محلی می‌باشند. برخی از این پدیده‌ها مثل درختان ویژگی‌های برجسته‌تری نسبت به سایر پدیده‌ها و مکان‌های مقدس دارند. مقاله پیش رو انگیزه‌ها و پندارهای مردم محلی پیرامون حفاظت از برخی درختان در استان گیلان را مورد بررسی قرار داده است. روش بررسی از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات مورد نظر از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری مشتمل بر روستاهای دارای پایه‌هایی از درختان کهنسال با ویژگی مقدس در استان گیلان همراه با نظرسنجی از کارشناسان و خبرگان بوده است. بر این اساس تعداد ۱۲ روستا و ۱۰۰ نفر از آگاهان و خبرگان محلی به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. نتایج نشان داد عامل قداست و دلیل حفاظت از این درختان از دیدگاه بیش از ۷۵ درصد مردم محلی و ۴۵ درصد کارشناسان به‌واسطه استقرار در محدوده اماکن مقدس بوده و تنها کمتر از ۲/۵ درصد مردم محلی این درختان را ذاتاً مقدس پنداشته و همچنین کمتر از ۴ درصد آنان معتقدند این درختان می‌توانند آنان را در برآوردن حاجات مدد رسانند. بررسی همبستگی بین متغیرها نشان داد بین متغیر سن و متغیر بستن دخیل به درختان رابط مثبت معنی‌دار، بین متغیر سطح تحصیلات با متغیر ویژگی حاجت برآوردگی درخت رابطه منفی، بین متغیر سواد با متغیر نماد عظمت الهی بودن درخت همبستگی مثبت وجود دارد. همچنین روابط موصوف نشان می‌دهد زنان بیش از مردان به ویژگی شفاعت‌بخشی و توان حاجت برآوردگی درختان اعتقاد دارند.

واژه‌های کلیدی: درختان کهنسال، انگیزه‌های مقدس، دخیل بستن، گیلان.

مقدمه

(Arráf, 1993; Anabsi, 2008). در این میان در بسیاری موارد درختان مقدس با قبور قدیسن مرتبط بوده‌اند به نحوی که مردم از قدیسان آرمیده در پای درخت همواره طلب نعمت الهی، شفا و درمان بیماری‌ها و مجازات مجرمان می‌نمودند (Canaan, 1927; Dafni, 2007). در این رابطه Frese و Gray (۱۹۹۸) اشاره می‌کنند که در بسیاری از جوامع سنتی، درختان مقدس جایگاه مهمی برای برپایی آئین‌هایی مانند تولد، ازدواج، شفا و یا مرگ به‌شمار می‌آیند. او معتقد است روستایی درخت را به‌خاطر خودش و یا درخت بودنش ستایش نمی‌کند، بلکه آن را به‌دلیل قدرت الهی که در روح یک فرد خدایی آرمیده و در آن نهاده شده می‌پرستد (شکل ۱).

شکل ۱- درخت آزاد و شاخ‌گوزنی دخیل‌بسته در بقعه چهل‌ستون روستای "زاکله‌بر" لاهیجان،

برخی مانند Ormsby و Bhagwat (۲۰۱۰) معتقدند در بین قومیت‌های مختلف، وجود تمامی جنگل‌های مقدس حفاظت شده به‌نوعی با اعتقادات

بسیاری از محققان و متخصصان بر این باورند که درختان مقدس علاوه بر ایفای نقش فرهنگی و معنوی نزد مردم و جوامع محلی، نقش مهمی در حفاظت از تنوع زیستی و منابع ژنتیکی، گردشگری مذهبی، کاهش فرسایش خاک و مهار رواناب‌ها و همچنین اقتصاد محلی دارند. درخت در ادیان مختلف از جایگاه خاصی برخوردار است. در اسلام پرستش هر گونه درخت، اصنام، توتم و هر نوع اعمال و پندارهای خرافی منع شده است. در عین حال، اسلام به تمام پدیده‌های مفید و تمام آفریده‌های خداوند به چشم پدیده‌ای قابل تأمل می‌نگرد.

حفاظت از طبیعت در کشورهایی با تاریخ کهن (نظیر ایران، روم و یونان) سابقه دیرینه دارد. تاریخ ایران باستان نشان می‌دهد پادشاهان مردم را به کشت گیاهان زینتی ترغیب می‌کردند. در عقاید مردم، انسان‌های خوب پس از مرگ تبدیل به درخت می‌شدند و زندگی جاودانه می‌یافتند. به همین دلیل قطع درختان قطور، کاری ناپسند تلقی می‌شد. در جهان اسلام و خاورمیانه مکان‌های مقدس زیادی وجود دارد که به‌واسطه پرستش قدیسن و اشخاص مذهبی تأسیس شده است

مردمی، معابد، الهه‌ها و خدایان ارتباط دارد. آنها می‌گویند امروزه این موضوعات در نزد نسل جوان رو به فراموشی نهاده و این تغییر در سنن مذهبی و سیستم‌های اعتقادی جوامع، حفظ درختان مقدس را در آینده تضعیف خواهد کرد. در پژوهشی، Dafni (۲۰۰۷) سنن و آداب و رسوم مرتبط با درختان مقدس را در بین گروه‌های قومی مذهبی جهان به شرح جدول ۱ مورد مطالعه قرار داده است.

جدول ۱- سنن و آداب و رسوم مرتبط با درختان مقدس در بین گروه‌های قومی مذهبی جهان (Dafni, 2007)

نام مناطق و کشورها	نوع مراسم و سنن فرهنگی
اغلب کشورها در سراسر جهان	گره‌زدن و بستن پارچه به درخت
لبنان، سوریه، هند	قربانی حیوان بعد از ادای نذر
اسکاتلند، صربستان، استونی، روسیه، خاورمیانه، آفریقای شرقی و مرکزی، هند، ژاپن، استرالیا و نیوزیلند	عریضه‌های فردی و درمان
هند	جشن نامزدی زیر درخت
آمریکا، روسیه، سیرالئون، تانزانیا، هند، کره، اندونزی	نشست‌ها و جلسات اجتماعی مذهبی زیر درخت
لبنان، ترکیه، بالکان، روسیه، اوگاندا، آمریکا، هند	زیارت، گردهمایی خانوادگی، روشن کردن شمع و چراغ
مصر، ترکیه، کردستان، اتریش، غرب هیمالیا	گرفتن ناخن زیر درخت
کره، روسیه، ایران	قراردادن گنج و سنگ قبر زیر درخت
ارمنستان، هند	سوزاندن و بخوردادن هنگام دعا در زیر درخت
مغولستان، زیمبابوه، کنیا، غنا، موزامبیک، تانزانیا، اوکیناوا، اسرائیل	تشییع جنازه و دفن رهبران و قهرمانان زیر درخت
روم باستان	در آغوش گرفتن، بوسیدن و لمس کردن درخت
روم باستان، آفریقای شرقی و مرکزی، عرب‌ها، هند، پاپوآ	برگزاری مراسم دعای باران در زیر درخت
فرانسه، مراکش، آلمان، سوئیس، سومالی، هند، ژاپن و اسرائیل	قضاوت و قسم زیر درخت

بنابراین، باور به استقرار ارواح خدایان در درختان، به تدریج در بستر تاریخ بر ذهنیت و تفکر مردمان اولیه به صورت پرستش آن‌ها و حتی طلب زندگی جاودانی، طول عمر و سلامتی اثر گذاشته است. در گذشته‌های دور، انسان‌ها عقیده داشتند که درختان قادرند خشکسالی را از بین ببرند، بیماران را شفا دهند، بخت‌گشایی کرده، محصولاتشان را افزایش داده، زنان را بارور ساخته و در زایش به آنها یاری رسانند. بقایای این اعتقاد به صورت دخیل بستن به درختان هنوز در جامعه ایرانی باقی مانده است.

در ایران طبق متون تاریخی موجود حدود ۱۵۰ سال پیش مناطق جلگه‌ای شمال پوشیده از جنگل بوده است. بخش مهمی از این جنگل‌ها طی سال‌های اخیر تخریب شد. قطع بی‌رویه گونه‌های با ارزش جنگلی، تبدیل جنگل‌ها به اراضی کشاورزی،

در مناطق جلگه‌ای استان گیلان تنها آثار باقیمانده از این درختان با درصد بالایی از گونه‌های آزاد و بلندمازو و در اماکن مقدسه (زیارتگاه‌ها) بوده، به طوری که تاکنون مشخصات ۹۰ اصله از این درختان که بیشترین درصد آن مربوط به اماکن مقدسه است، در استان گیلان شناسایی و مشخصات ۷۰ اصله آن به ثبت رسیده است (کروری و همکاران، ۱۳۷۹). در نقاطی از کشور همچون اماکن مقدسه و قبرستان‌ها و قدمگاه‌ها می‌توان مصون ماندن درختانی را دید که توسط هیچ ارگانی محافظت نشده‌اند (سیداخلاقی، ۱۳۹۰). حال سوال اساسی اینجاست که چه باورها و انگیزه‌هایی سبب گردید تا این درختان حفظ شوند، آیا روابط اجتماعی و فرهنگی خاصی بر این انگیزه‌ها حاکم بوده است و یا چه انگیزه‌های فرهنگی و مذهبی، چنین مصونیتی را رقم زده است؟

مقاله پیش رو باورها و نگرش جوامع محلی و روستایی استان گیلان را برای حفاظت از برخی درختان، قداست‌زدایی و علل بی‌احترامی به این مواهب الهی را مورد بررسی علمی قرار داده است و سپس راهکارهای لازم را برای تقویت برخی از این باورها و انگیزه‌های مردمی به‌عنوان یکی از

استخراج و تولید چوب برای ساخت و ساز و سوخت، تهیه ذغال و ... از دلایل اصلی این جنگل‌زدایی بوده است این میراث گرانبها از زمان تمدن‌های بزرگ کاسی‌ها و هخامنشیان به ما ارث رسیده است. متأسفانه امروزه علیرغم داشتن پیشینه فرهنگی غنی و با وجود قوانین جدید، موسسات آموزشی و سازمان‌های اجرایی متعدد در کشورمان، نابودی جنگل‌ها و عدم توجه به محیط زیست همچنان وجود دارد (برخوردار، ۱۳۸۷). با وجود این در بخش‌های کوچکی از شمال کشور جنگل‌ها به واسطه مدیریت غیر رسمی مردم و جوامع محلی حفظ شده است. در این بخش‌ها مکان‌های مقدسی وجود دارند که عامل بقا و حفظ تنوع زیستی شده‌اند (شکل ۲). با توجه به آسیب‌های گسترده‌ای که به اکوسیستم‌های جنگلی وارد می‌شود، امروزه حفاظت از جنگل و ذخایر ژنتیکی آن از مهمترین موضوعات مورد بحث است.

شکل ۲- بقعه سبزقبا و درخت کهنسالی با عنوان «درخت مزار» یا «آقادار»، روستای شنبه‌بازار فومن

راهبردهای فرهنگی حفاظت از جنگل و درختان جنگلی ارائه داده است.

روش بررسی

این پژوهش سعی در بررسی نگرش‌ها، باورها و انگیزه‌های مردمی حفظ درختان کهنسال و مقدس با استفاده از شیوه‌های تحقیق اسنادی و میدانی داشته است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه خبرگان محلی و روستایی و پرسشنامه کارشناسان جمع‌آوری گردیده است. جامعه آماری مشتمل بر روستاهای دارای پایه‌هایی از درختان کهنسال با ویژگی مقدس در استان گیلان همراه با نظرسنجی از کارشناسان و خبرگان محلی بوده است. بر این اساس تعداد ۱۰۰ نفر از آگاهان و خبرگان محلی در سطح ۱۲ روستای واقع در مناطق تالش، رضوانشهر، رودبار، سیاهکل، رشت، لاهیجان و رودسر به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. جامعه کارشناسی نیز به‌صورت تمام‌شماری و به تعداد ۷۰ نفر از میان کارشناسان بخش‌های مختلف اجرایی، آموزشی، تحقیقاتی و علوم حوزوی استان شامل ادارات کل منابع طبیعی، میراث فرهنگی و گردشگری، حفاظت محیط زیست، مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی، انجمن‌های محیط زیستی و غیردولتی

انتخاب و مورد نظرسنجی قرار گرفتند. به‌منظور تحلیل متغیرهای مورد مطالعه، از نرم‌افزار SPSS و شیوه‌های آماری توصیفی و آزمون‌های همبستگی استفاده شده است.

یافته‌ها و تحلیل‌ها

بر اساس مطالعات و بررسی‌های موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور (کروری و همکاران، ۱۳۷۹)، در سطح استان گیلان تعداد ۹۰ پایه درخت کهنسال وجود دارد که تاکنون مشخصات ۶۹ پایه از آنها به ثبت رسیده است. بررسی توزیع ناحیه‌ای این درختان در سطح استان نشان داد حدود ۴/۲۴ درصد این درختان در قسمت گیلان مرکزی، ۶۴/۴ درصد در حوزه گیلان غربی شامل مناطق رضوانشهر، تالش و آستارا و نیم دیگر این درختان در ناحیه گیلان شرقی شامل شهرستان‌های لاهیجان، سیاهکل، املش، رودسر و رودبار پراکنش دارند. توزیع تعداد و نسبت این درختان به تفکیک نوع درخت نمایانگر غالب بودن درخت آزاد با ۳۷/۷ درصد چنار با ۱۳/۰۵ درصد، شمشاد با ۱۰/۱۵ درصد، بلوط و شاه بلوط با ۸/۷۲ درصد، زربین با ۷/۲۶ درصد، بلند مازو با ۵/۸ درصد می‌باشد. بقیه نیز شامل سایر درختان از جمله گردو، سرخدار، افرا، اوری، پلت و نم‌دار

می‌باشد.

این درختان به‌شمار می‌آیند.

در این بررسی نتایج نظرسنجی از کارشناسان پیرامون اهمیت و راز ماندگاری درختان کهنسال و مقدس نشان داد که ویژگی‌هایی همچون اهمیت این درختان به‌عنوان منابع و ذخایر ژنتیکی، تاریخ زنده طبیعت و میراث طبیعی و ملی، واجد ارزش‌های علمی و گیاه‌شناسی، ارزشمندی‌های اکوتوریستی و تفرج، ارزش‌های عمیق فرهنگی و محلی، نماد و الگویی برای حفظ جنگل‌ها، نشانه‌ای از علایق دیرین مردم به طبیعت، نماد صلح و آرامش و واجد ارزش‌های مذهبی و مقدس به‌عنوان دلایل و انگیزه‌های حفظ و بقای

از دیدگاه ۴۵/۷۱ درصد کارشناسان استان، عامل بقاء و حفظ این درختان به‌واسطه استقرار آنها در اماکن مقدس و متبرکه بوده و ۳۴/۲۸ درصد آنان حفظ درختان را معطوف به رخداد یک واقعه تاریخی و مذهبی دانسته‌اند (جدول ۲). همچنین ۵/۷ درصد نیز اظهار داشتند که این درختان به‌طور ذاتی دارای هویت و نشانه‌های مقدس هستند. همچنین ۱۰ درصد از کارشناسان نیز به ویژگی شفابخشی و دفع بلای این درختان اشاره داشته‌اند.

جدول ۲- انگیزه‌های حفظ و علل قداست درختان از منظر کارشناسان و مردم محلی

دیدگاه مردم محلی		دیدگاه کارشناسان		علل قداست و حفاظت
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲/۰۴	۲	۷/۵	۴	ذاتاً مقدس‌اند.
۲۴/۴۹	۲۴	۴/۲۸	۳	شفابخش و عامل دفع امراض و چشم زخم هستند
۶/۱۲	۶	۵/۷	۴	عامل دفع بلایا هستند
۷۵/۵۱	۷۴	۴۵/۴۷	۳۲	به‌واسطه استقرار در مکانی متبرک و مقدس مورد احترامند
۱۴/۲۸	۱۴	۳۴/۲۸	۲۴	در مسیر تاریخ و به‌واسطه رخداد واقعه‌ای مورد احترام واقع شده‌اند
۴/۰۸	۴	۲/۸۶	۲	برآورنده حاجات هستند
۱۰/۲	۱۰	۱۰	۷	ابزاری برای ارتباط با خداوند هستند
۰	۰	۱۰	۷	این درختان دارای روانی خردمندانه هستند
۰	۰	۱۱/۴۳	۸	سایر
۶/۱۲	۶	۸/۵۷	۶	اظهار نشده

از طرف دیگر دیدگاه مردم محلی به این موضوع به‌گونه‌ای است که ۷۵/۵۱ درصد آنان عامل بقاء این درختان را به‌واسطه استقرار آنها در اماکن مقدس و متبرکه، ۱۴/۲۸ درصد دیگر، حفظ

درختان را معطوف به رخداد یک واقعه تاریخی و مذهبی در مسیر تاریخ ذکر نموده‌اند (جدول ۲). ۲/۰۴ درصد نیز گفته‌اند این درختان به‌طور ذاتی دارای هویت و نشانه‌های مقدسی هستند. ۴۰ درصد مردم محلی به ویژگی برآوردگی حاجات، ۲۴/۴۹ درصد به ویژگی شفابخشی و دافع امراض و چشم‌زخم اشاره داشته‌اند. همچنین ۱۰/۲ درصد مردم این درختان را به‌عنوان ابزاری برای ارتباط با خداوند و بندگان مقرب و صالحش می‌دانستند.

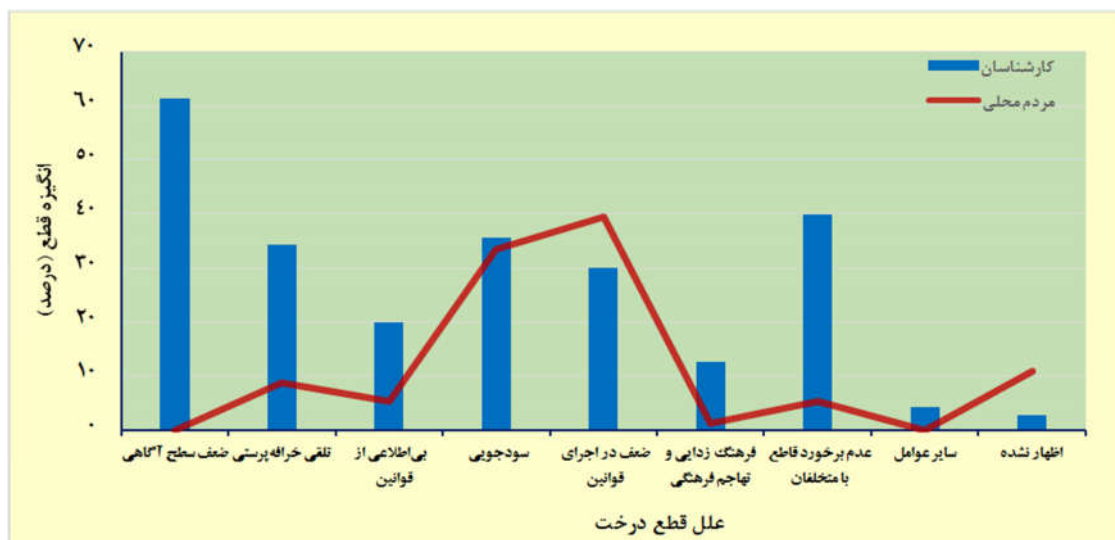
عمده‌ترین انگیزه‌های قطع درختان کهنسال و مقدس از منظر کارشناسان، عواملی مانند پایین بودن سطح آگاهی و دانش افراد نسبت به اهمیت و ارزشمندی‌های اکولوژیکی این درختان، عدم برخورد قانونی با متخلفان، تلقی خرافه‌پرستی از سوی برخی افراد و شخصیت‌های مذهبی با استناد

به روایات و احادیث و ضعف‌های موجود در اجرای صحیح قوانین مربوط به حفاظت جنگل‌ها را شامل می‌شود.

بر اساس مشاهدات این پژوهش، مردم روستایی بر این باورند که علل و انگیزه‌های قطع این درختان متفاوت است. از دیدگاه مردم محلی، ۳۹/۴ درصد علل قطع درختان مقدس، به عوامل قانونی مثل ضعف در اجرای صحیح قوانین و ۵/۴ درصد به عدم برخورد قاطع با متخلفان قطع درختان و بی‌اطلاعی افراد از قوانین مربوطه مربوط می‌شود (جدول ۳). ۳۳/۵۷ درصد نیز این اقدام را ناشی از جاه‌طلبی و منفعت‌خواهی افراد و ۸/۷۵ درصد آن را به علت ذهنیت غلط تلقی از خرافه‌پرستی می‌دانند (شکل ۳).

جدول ۳- انگیزه‌های قطع درختان مقدس از نگاه کارشناسان و مردم محلی

از دیدگاه مردم محلی		از دیدگاه کارشناسان		علل قطع
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰	۰	۶۱/۴۲	۴۳	پایین بودن سطح دانش و آگاهی
۸/۷۵	۱۲	۳۴/۲۸	۲۴	تلقی خرافه‌پرستی
۵/۴	۸	۲۰	۱۴	بی‌اطلاعی از قوانین مربوطه
۳۳/۵۷	۴۶	۳۵/۷	۲۵	سودجویی و منفعت‌خواهی
۳۹/۴	۵۴	۳۰	۲۱	ضعف در اجرای صحیح قوانین
۱/۴۶	۲	۱۲/۸	۹	فرهنگ‌زدایی در راستای تهاجم فرهنگی
۵/۴	۸	۴۰	۲۸	عدم برخورد قاطع با متخلفان قطع درختان
۰	۰	۴/۳	۳	سایر عوامل
۱۰/۹۴	۱۵	۲/۸	۲	اظهار نشده

شکل ۳- نمودار مقایسه‌ای انگیزه‌های قطع درختان مقدس از نگاه کارشناسان و مردم محلی

اظهارات ۶۷/۳۵ درصد مردم محلی، دلالت بر این دارد که درختان کهنسال مستقر در روستای آنان، قابل احترام هستند و اغلب مورد بازدید روستاییان اطراف نیز می‌باشند. همچنین ۹۷/۹۶ درصد آنها گفته‌اند به دلیل تبعات ناگوار مسئله، هیچ بهره‌برداری دیگری از این درختان همچون قطع سرشاخه و ... نشده و نمی‌شود و یکی از دلایل حفظ این درختان همین امر بوده است. از مردم پرسیده شد، اگر از بذر و یا نهال این درختان تکثیر و در مکان دیگری کشت شود باز قابل احترام و مقدس خواهند بود یا خیر؟ که در پاسخ به این سوال ۷۹/۵۹ درصد آنها پاسخ منفی دادند و ۶/۱۳ درصد آنان اظهار نظری نکردند و تنها ۶/۱۳ درصد به این پرسش پاسخ مثبت دادند. همچنین ۷۱/۴ درصد از مردم اظهار می‌کنند چنانچه این

نحوه ابراز احترام به درختان از منظر مردم محلی، به گونه‌ایست که بیش از ۸۱ درصد آنان به درخت دخیل می‌بندند، ۷۱/۱۲ درصد نذر می‌کنند و ۷۳/۴۷ درصد در پای درخت شمع روشن کرده و دعا می‌خوانند (جدول ۴). البته، ۸/۱۶ درصد آنها هیچ اقدام خاصی انجام نمی‌دهند. از این‌رو بیش از ۷۵ درصد افراد به طریقی که گفته شد در نزد این درختان، ابراز احترام می‌کنند و به‌واسطه این نشانه‌های الهی، هر یک خواسته‌ای را در پیشگاه خداوند مطرح می‌کنند.

جدول ۴- نحوه احترام به درختان از منظر مردم محلی

نحوه احترام	تعداد	درصد
دخیل می‌بندند و نذر می‌کنند	۸۰	۸۱/۶۳
پای درخت شمع روشن می‌کنند	۷۰	۷۱/۱۲
دعا می‌خوانند	۷۲	۷۳/۴۷
هیچ‌کدام	۸	۸/۱۶

جالب توجه آن که ۲۴/۵ درصد با تردید گفتند شاید حوادث خاصی رخ دهد. اما ۴۲/۶ درصد جرأت اظهار نظر در این مورد را نیافتند و پاسخی بیان نکردند.

بررسی روابط همبستگی بین متغیرها نشان داد بین متغیر سن و متغیر بستن دخیل، رابط مثبت و معنی‌دار دیده شد (جدول ۵). بین متغیر سطح تحصیلات با متغیر ویژگی حاجت برآوردگی درخت رابطه منفی، بین متغیر سواد با متغیر نماد عظمت الهی بودن درخت، همبستگی مثبت دیده شد. همچنین روابط موصوف نشان داد که زنان بیش از مردان به ویژگی شفابخشی و توان حاجت برآوردگی درختان اعتقاد دارند (شکل ۵).

شکل ۵- دخیل بستن به درخت مقدس در یکی از روستاهای صومعه‌سرا

درختان به هر دلیلی قطع شوند یا بر اثر عوامل انسانی، حوادث طبیعی نظیر تغییرات اقلیمی و سیل، قطع یا از بین بروند، باز قابل احترام و محل توسل و تمسک آنان خواهند بود یا خیر؟ در پاسخ ۷۵ درصد به این پرسش، پاسخ مثبت، ۱۸/۴ درصد بدون نظر و ۱۰/۲ درصد نیز پاسخ منفی دادند (شکل ۴).

شکل ۴- درخت قطع شده در رضوانشهر به‌دستور رئیس وقت اداره کل اوقاف و امور خیریه گیلان (۱۳۸۷)

در ارتباط با سنجش باور مردمی به احتمال بروز حوادث و رویدادهای ناگوار بعد از قطع و تبعات خاص آن برای افراد و منطقه سوالی طرح شد که تنها ۲/۰۴ درصد مردم با قاطعیت و یقین کامل اظهار کردند پس از قطع حادثه ناگواری رخ خواهد داد. اما از سویی دیگر ۳۰/۶ درصد با قاطعیت اعلام کردند هیچ واقعه‌ای رخ نمی‌دهد.

جدول ۵- میزان همبستگی تعدادی از متغیرها

متغیرها	دخیل بستن	مقدس بودن درخت	نشانه قبور	شفابخش	عامل دفع بلا	برآورنده حاجات	نماد عظمت الهی	وقوع حوادث پس از قطع
سن	۰/۵۱۰*	۰/۰۰	۰/۱۱۳	۰/۰۹۹	-۰/۲۶۸	۰/۰۴۶	۰/۳۱۶*	۰/۱۳۵
مدرک	۰/۱۵۰	۰/۱۴۶	۰/۰۳۲	-۰/۱۹۴	۰/۰۴۰	-۰/۲۹۵*	۰/۲۹۹*	-۰/۰۱۳
سابقه سکونت	-۰/۰۳۱	۰/۰۵۰	-۰/۱۱۲	۰/۱۲۷	-۰/۰۱۴	-۰/۰۰۳	-۰/۰۶۰	-۰/۰۳۵
جنس	۰/۰۴۶	-۰/۰۸۷	-۰/۳۰۳	۰/۴۱۰**	۰/۰۳۹	۰/۳۴۷*	-۰/۲۷۲	۰/۰۱۸
شغل	۰/۰۸۹	۰/۱۴۵	۰/۲۰۶	-۰/۰۲۷	-۰/۰۱۲	-۰/۱۰۹	۰/۲۶۱	-۰/۲۶۹
تاهل	۰/۱۷۷	-۰/۰۵۴	-۰/۲۲۲	۰/۲۲۲	۰/۴۲۴**	۰/۱۹۶	۰/۱۲۷	-۰/۰۵۲
بعدخانوار	۰/۱۲۰	۰/۰۸۴	-۰/۰۷۴	-۰/۰۹۷	۰/۰۵۵	۰/۱۵۲	۰/۳۵۳*	۰/۰۸۰

** معنی‌داری همبستگی در سطح ۹۹ درصد * معنی‌داری همبستگی در سطح ۹۵ درصد

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بستن به درختان در جوامع شمال ایران به‌ویژه گیلان باقی مانده است. بر پایه نتایج حاصل از این پژوهش، تکریم و تقدیس درختان کهنسال در اماکن مقدس روستایی گیلان دارای پیشینه‌ای درازمدت است که اغلب به‌دلیل استقرار زیارتگاه‌های مختلف، مثل امام‌زاده‌ها و ... در مجاورت این درختان می‌باشد. این بررسی نشان داد هنگامی که یک درخت در کنار مقبره یک شخصیت مذهبی سر برافراشته می‌شود، هدف جوامع محلی، تقدیس آن جایگاه مقدس است و درخت در اهمیت بعدی قرار دارد. بیش از ۷۵ درصد مردم محلی و ۴۵ درصد کارشناسان، عامل بقاء و حفظ و قداست این درختان را به واسطه استقرار آنها در اماکن مقدس و متبرکه یاد کرده‌اند. حتی ۲۵ درصد مردم محلی به‌دلیل ویژگی

بسیاری از پژوهشگران و متخصصان بر این باورند که درختان کهنسال مقدس در کنار ارزش‌های فرهنگی و مذهبی نزد جوامع محلی، نقش مهمی در حفاظت تنوع زیستی و منابع ژنتیکی، توسعه گردشگری و اقتصاد محلی دارند. این درختان در ادیان مختلف از جایگاه خاصی برخوردارند. به‌طوری که در بین مذاهب و اقوام مختلف وجود جنگل‌ها و درختان مقدس حفاظت شده به‌نوعی با اعتقادات مردم، معابد و خدایان ارتباط دارند. اگرچه امروزه این موضوعات نزد نسل جوان رو به فراموشی نهاده است. سوابق تاریخی و مردم‌شناسی منطقه گیلان، بیانگر باورهای مختلفی پیرامون درختان در میان عامه مردم بوده است. هنوز آثاری از این باورداشت‌ها به‌صورت دخیل

رخنمون دارد. براساس نتایج این مطالعه، پیش‌بینی می‌شود به دلیل ضعیف شدن باورها به‌ویژه در گروه‌های جوان‌تر در سیستم اعتقادی جوامع محلی منطقه، حفظ درختان مقدس در آینده دستخوش تغییر و تضعیف خواهد شد. از طرفی، با توجه به بروز ابرچالش‌های محیطی هزاره سوم مانند تغییر اقلیم و زوال اکوسیستم‌ها، حفاظت از این درختان به‌عنوان منابع ژنتیکی آینده به‌شدت احساس می‌شود.

توصیه ترویجی

- ثبت درختان کهنسال و مقدس مستقر در رویشگاه‌های جنگلی هیرکانی در فهرست آثار و میراث طبیعی و فرهنگی کشور
- با توجه به تأثیرات آشکار تغییرات اقلیمی در از دست‌رفتن روزافزون منابع طبیعی و به‌طور خاص درختان کهنسال مقدس در دل جنگل‌های منطقه هیرکانی، توصیه می‌شود سازمان‌های حفاظتی مراقبت‌های بیشتری از این درختان به‌عمل آورند
- ظرفیت‌سازی و ارتقاءبخشی به سطح دانش و آگاهی مردم و جوامع محلی از طریق آموزش و فرآیندهای توانمندسازی و مشارکت
- باورهای مردم محلی هیچ‌گاه نباید به‌حساب

شفابخشی بیماران و دافع چشم‌زخم بودن برخی از درختان، آنها را مقدس می‌شمردند. بر پایه آنچه که در سطح مناطق منتخب در استان گیلان به‌دست آمد، در بسیاری از موارد، درختان مقدس با قبور قدسیین مرتبط بوده‌اند، به‌نحوی که مردم از شخصیت‌های مقدس آرمیده در پای این درختان، همواره طلب نعمت الهی، شفا و درمان بیماری‌ها می‌نمودند. همچنین در این بررسی مشخص شد حفاظت و راز ماندگاری درختان کهنسال و مقدس در منطقه به دلیل اهمیت این درختان به‌عنوان منابع و ذخایر ژنتیکی و همچنین نشانگر تاریخ زنده طبیعت و میراث طبیعی و ملی، ارزش‌های علمی، گیاه‌شناسی و باورهای خاص مردم محلی آنها بوده است. از این‌رو در بخش‌هایی از استان، مکان‌های مقدسی وجود دارند که عامل بقا و حفظ تنوع زیستی شده‌اند، جنگل‌هایی به‌واسطه مدیریت غیر رسمی مردم و جوامع محلی حفظ شده است. از این‌رو می‌توان گفت در بین قومیت‌های مذهبی مختلف استان، حفظ درختان کهنسال و مقدس، به نوعی با اعتقادات مردمی در ارتباط بوده است.

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که احترام به درختان کهنسال هنوز در منطقه زنده است و ادامه دارد. این تداوم در مناطق غرب گیلان بیشتر

- خرافه‌پرستی آنان تلقی شود، همان‌طور که
گفته شد این درختان به‌عنوان نشان و نمادی از
قدرت الهی مورد توجه بوده است.
- مشمول قوانین حفاظتی بوده و باید در این
زمینه اطلاع‌رسانی شود.
- تقویت زیرساخت‌های لازم برای توسعه
گردشگری در حوزه درختان مقدس
- قطع این درختان همچون درختان جنگلی

منابع

- برخوردار، ب. ۱۳۸۷. شناخت محیط زیست. انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۰ ص.
- سیداخلاقی، س.ج. ۱۳۹۰. بررسی انگیزه‌های مقدس و مردمی حفظ برخی درختان در استان گیلان. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، ۸۶ ص.
- کروری، س.، متینی‌زاده، م.، خانجانی، ب.، اکبرزاده، ع. و رستم‌پور، ف. ۱۳۷۹. درختان دیرزیست گیلان. مجله جنگل و مرتع، پیاپی ۴۸: ۴۳-۳۵.
- Anabsi, G. 2008. Popular Beliefs as reflected in 'merits of palestine and syria' (Fa-il al-Shm) literature: pilgrimage ceremonies and customs in the mamluk and ottoman periods. *Journal of Islamic Studies*, 19 (1): 59-70.
- Arráf, S. 1993. *Tabkat el-elnabiya wa'ulaya wa'altsalkhin fi alrd almukadasa (The Status of the Prophets and Saints in the Holy Land)*. Tarshikha: Ikhwan Mahul (In Arabic).
- Canaan, T. 1927. *Mohammedan Saints and Sanctuaries in Palestine*. Jerusalem: Ariel.
- Dafni, A. 2007. The Supernatural Characters and Powers of Sacred Trees in the Holy Land. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 3 (10): 1-18.
- Frese, P.R. and Gray, S.J.M. 1995. Trees. In: M. Eliade (ed.) *the Encyclopaedia of Religion*, 15. New York: Macmillan, 26-33.
- Ormsby, A.A. and Bhagwat, S.A. 2010. Sacred forests of India: a strong tradition of community-based natural resource management. *Environmental Conservation*, 37 (3): 320-326.